

מני אדלר ואבי שמידמן

'ביטשאטש, ביטשאטש' – קינה נוירונית עגנונית

אם הסופר פיקח, חושב ומונה וסופר כל אות ואות קודם
שקובעה בדבריו (עגנון, מעצמי אל עצמי)
ואם נכחה עירי מן העולם, שמה קיים בשיר שעשה לו
המשורר סימן לעירי (עגנון, הסימן)

רשתות עצביות ('נוירוניות') עמוקות עוסקות בשאלות של
ייצוג ובכחינה של אופני הרכבה. בהינתן מאגר גדול של
סיפורים, הרשת מפרקת את הטקסט לרכיביו הבסיסיים
ביותר, סופרת אותם, ולומדת באופן סטטיסטי כיצד לייצג
אותיות, וכיצד להרכיב אותן למילים, למשפטים, לפסקאות.
המודל הנלמד מאפשר ליצור סיפורים חדשים באמצעות
ייצוגים ואופני הרכבה הדומים לאלה שבמאגר הסיפורים
המקורי.

מנגנון ספרות שכזה, מחזיר את מעשה הסופר למובנו
המקורי – יצירה המבוססת על ספירה של אותיות, על
ייצוגן, על סידורן וארגונן מחדש. ממד העומק של הרשת
העצבית, הבנויה שכבה על גבי שכבה, הופך את הסיפור
הנוצר לסדרה מתמשכת של ייצוגים, לעיבוד חוזר ונשנה
של אותו חומר גלם. כל אחת מהשכבות מגדירה מחדש את

הייצוג של האותיות ואת אופני הרכבתן על בסיס הייצוג ואופן ההרכבה בשכבה שמתחתיה, ומכילת אותן שוב ושוב לאור הטקסט הנתון של הסופר.

האופן הזה של ייצור הטקסט חותר תחת אשליית המקוריות של מעשה היצירה, תחת השאיפה לביטוי אותנטי. הוא מכיר בחוסר הממשות של היצירה הספרותית, בהיותה ייצוג של ייצוגים (העולם עצמו, הייצוג שלו במרחב הלשוני, ייצוגו הספרותי על פי עיצוב הסופר). הוא אינו מתיימר להבקיע את חומת הייצוגים – להשתחרר מכבלי השפה והתרבות אל עבר התנסחות מקורית, ייחודית, כנה – אלא בוחר להרחיבה ולעבותה. היצירה המקורית של הסופר, על שלל ייצוגיה, הופכת לחומר גלם מוגבל, לאילוץ לשוני. ניתן לפרקה ולהרכיבה מחדש, אך אין לחרוג מהגבולות שסימנה. מצד אחד מתרחק הסיפור הנוצר מיוצרו המקורי, תחת מעטה הייצוגים ותחת הלבוש החדש של מעשה ההרכבה. אך מצד שני חושף הסיפור את זרם המעמקים, את 'מסתרי הנפש', של היוצר, הטמון בחובה של הרשת, בטבלאות של מספרים והסתברויות. הרשת, על שלל ייצוגיה, מעשירה את חומר הגלם המקורי. הדימויים המקוריים מפורקים ומורכבים מחדש, מילים שכיחות נקשרות זו לזו בקשר אסוציאטיבי, ביטויים שגורים מוצבים בתוך הקשרים חדשים ויוצרים מטפורות מפתיעות. הרובד התשתיתי

הקיים, המוגבל, המוחשי, מרעיף טללי חיים על יצירתו של המחבר המת. בדוגמה שלפנינו לא רק המחבר המת קם לתחייה אלא אף עירו החרבה. במקרה או שלא במקרה בחרה הרשת להתמקד בבוצ'אץ', עירת הולדתו של עגנון. העיר הנטושה, על מוסדותיה החומריים והרוחניים, קמה ועולה מן העפר בדמיונה הפואטי של הרשת, עטופה בסמלים חידתיים, במוטיבים ובמטפורות, השופעים ונובעים מהמעין היצירתי של בנה הסופר.

הקינה המוצגת להלן נוצרה בדרך הבאה:

- בנינו רשת עצבית 'חוזרת' מסוג Long Short-Term Memory*, בארכיטקטורה המאפשרת ייצור של טקסטים חדשים**.
- אימנו את הרשת על כל סיפורי עגנון, כאשר כל סיפור מיוצג כסדרה של אותיות. הרשת עברה על האותיות בסיפורים מאות אלפי פעמים, ולמדה (באופן הסתברותי)

* ברצוננו להודות מקרב לב לשאלתיאל שמידמן, על עזרתו בתכנות הרשת העצבית ובהפעלתה.

** השיטה שנקטנו מתוארת על ידי Alex Graves במאמרו ;Generating Sequences With Recurrent Neural Networks המאמר נגיש כאן: <https://arxiv.org/abs/1308.0850>

- את האופן שבו יש לייצג כל אות, וכיצד יש לחבר אותיות אלו לכדי מילים ומשפטים בסגנונו של עגנון.
- כאשר נדרשת הרשת לייצר סיפור, היא בוחרת, באופן הסתברותי, אות התחלתית. על בסיס האות הקיימת (ובהמשך על בסיס מאה האותיות הקודמות) נוצרת אות נוספת, על פי מודל הרכבת האותיות שנלמד, וכן הלאה. באופן זה ניתן לייצר מספר לא מוגבל של משפטים/ פסקאות/סיפורים חדשים ומקוריים. לניסוי זה דגמנו אקראית טקסט בן כ־25,000 מילים שנוצר באופן זה.
 - מהטקסט שיצרה הרשת, בחרנו באופן ידני כמאה פרגמנטים בעלי יסוד פואטי/מטפורי/לשוני מיוחד. הפרגמנטים חולקו על ידינו לאחת עשרה קבוצות שונות על פי הקשרים אסוציאטיביים-נרטיביים, וסודרו בכל קבוצה בסדר היוצר מבע פואטי. כל אחת מקבוצות הפרגמנטים מגדירה פרק אחד בקינה.

1.

אותו הבוקר היה מדבר בעולם הזה
שכל הארץ כולה כבר היה מיצר
היה מטייל בדעתו להביא לו ביטשאטש
כל אותם המקומות שבביטשאטש יכולים להביא את
ביטשאטש, שכל הארץ נכנסת לבית הכנסת הגדול
ואם אין כל ביטשאטש נכנס לארץ ישראל, ואם הם
מביאים להם בית בארץ ישראל, באים לדור באותם הבגדים
והם שכחו את הבית ואת הבנים ואת הכל בביטשאטש
ואת הכלבים ואת הדברים הגדולים
והיו משתדלים להשתכר באבל ואין בידם לחזור לבית
הכנסת בארץ ישראל
והכל מעופפים לבית הכנסת הגדול ומקיפים את הבתים
ואת הגבירות, ונותנים להם כל הארץ בכל עת

2.

כל אדם מונח בארץ ישראל
ואינו מוצא בו כל דבר שאין בו רוח
אלא היום הגדול על הארץ
וכך היה מחזיר לבין הכל, ובכל יום, בבגדים נאים
וביטל את הבגדים ואת האבן ואת האדם

3.

אינם מכירים את האור
וביותר יוצאים לחופה ואינם מכירים את האלמנה בידיה
ואין אדם מכיר את כל הנערות שבביטשאטש שאין בה
שבאות להשקות את הדברים בביטשאטש
ובאות להתיירא שמא יגיעו לחופה
וכל החופה שבאה על ההרים והכל להודיע לו כל הנקובות
שבכל הבכיה
ויהודי זקן אינו ראוי להפוך בדבר, שהיה מתגער
שבא לידי חופת בית המדרש

4.

ובידו של רבינו הגאב"ד היה מביא לו ביטשאטש בידו
והיה בוכה והולך בחוטמו של אברהם
להודיע כחו של אדם אם יש בו כדי להפיג דעתו
שהוא מוטל על הדעת ואינו מהלך בחוץ
ואינו מכיר את הזמן ואינו מביט בעולם הזה ואינו מוח
כלום
ודומה היה עליו שהוא נותן לבו באותו הדבר שאינו מביא
לו ביטשאטש בארץ ישראל

.5

שכל אותם הימים היו מניחים את הבנים בביטשאטש
וכל הכלים והחופה והאוויר שהיה מלא בני אדם שהיו בו
בחורבנה של ביטשאטש
והולכים לבית הכנסת הגדול ואומרים ביטשאטש
בביטשאטש
ואינם מדברים בעולם הזה, אלא בזמן שהיה מכין אותם
לומר לה דבר שאינו יודע להיכן הוא מדבר בו
ובאים ונותנים להם דברים טובים, והיו מביאים את הדין
ואת האבן ואת הכלב ואת הדרך

.6

אותו היום היה מעלה את הכוס בדעתו, להזכיר את הגאולה
בא לבית הכנסת בין הכוכבים בדרך
ולא בא לבקש דבר שאינו רואה את אבי האוויר
והחזירו לבית הכנסת הגדול והביא לו את האבן ואת הכלה
והכיר את האור החדש באותה שעה שבא אצל שר הכלה
וכל הגג היה מחזיר לו את הדלת ואת הכלה
וביקש להכיר את האבן האחרונה
ונתנו לו את הדבר והוגה בו בכל יום בחכמה
שאם אין אתה מכיר את הבית אינו מזכיר את האבן הזאת

.7

ואם אני מבקש להשתאר
בכל יום אני מביא לי ביטשאטש בדרך ואיני יודע אם היא
מוכנת
אלא באמת קודם חלום אכנס לבית הכנסת הגדול
להחזיר את הכל, לבקר את האבן בחכמה
וביותר בהיות האדמה

.8

לא בחלום בלבד היה רבינו מכיר את הגוף
היה רבינו מתנחם בחכמה
ומעלה על דעתו להיות כבוש בכל בית ומחשבות
ובא לו לבית המדרש והוציא את הבית והגביה עיניו ממנו
והוציא את החלונות והביט בו
והיה משתומם על האויר

.9

היה מוטל על רגליו והביט בו בעינים של חורבה
והיה מטייל בביטשאטש והוא מוכר בידו להביא לו חידוש
של כבוד
ואם אין אתה מכיר את הדברים אינו מוצא בהם מה חכמת הבוכה

.10

וכל כלי השעות היו מונחים בביטשאטש
ואין אחד מהם בא להסתכל בהם
והוא מבקש לו גוי להגיד לו הזמן
וכל הארץ אינה מגידה לה ואינה מוכנת לה
בכל יום ובכל יום ובכל יום ובכל יום ובכל יום
ובכל יום ובכל יום כבר נתכוונו להם כל הימים

.11

והיא מוטלת בארץ והיא מהלכת בביטשאטש
ובביטשאטש היתה שומעת ושותה
היא הכלה הגדולה שהיא אינה מניחה את הגוף
בביטשאטש
ואינה מחזירה לה בית המדרש ביום שהיא שרויה בבגדים
של בושה
שכל הארץ מקיפים את הכלה בארץ ישראל